

GYŰJTŐ: KISS JÓZSEF

GYŰJTÉS IDEJE: 1979.

TART.: KERŐDŐIV: - NEPTÁNC, GYERMEKJÁTÉKOK
- NÉPI HANGSZEREK

16 lap

FŐLDRAJZI MUTATÓ: KULTÁS

SAK MUTATÓ: XXIII,
XXIV,
XXV,

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

HELYTARTÓ'S

ATVETVE AZ EGYS. ITK. 4212-es TETELE ALÓL

4212

K é r d ő i v

V/15/76

a Somogy megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és a Somogy megyei Muzeumok Igazgatósága kutató-felmérő tevékenységgel kapcsolatban meghirdetett pályázathoz.

I. N é p t á n c

1. Milyen táncokat tudnak a községben vagy a környéken ? Cim, név, életkor közléssel.

Varga László ág. dolgozó, 40 éves, Kutas, Ady E.u.

Balogh Géza mentős, 37 éves, Csököly.

Balogh József ág.dolgozó 40 éves Kutas, Ady E.u.

Kopecsni Vince ág.igazgató 57 éves, Kutas.

Zóka Imréné Csontos Margit 40 éves Kutas, Ady E.u.

özv. Tóth Andorné 88 éves, Kutas, Ady E.u. / egyes lépéseket ismer /
özv. Balogh Józsefné Göncz Irén tsz.nyugd. 62 évs, Kutas, Ady u.
Kuminecz Imre 58 éves, Csököly.

a./ Az ismert táncok: szóló férfi, férfi páros vagy négyesben tácolva a kanásztáncot.

d./ A táncolás módja: bottal, kifényesített kisbaltával, valamint hátul összekulcsolt kézzel.

f./ női körtánc, karikázó. Táncolták lakodalomban, néha bálban. De a lányok fiatal korukban a falu szélén, vagy " jáccóban" lányos házaknál való összejövetelek alkalmával. Ilyenkor 4-6-8 lány is járta a táncot körbe.

g./ Ismerik a lassu és gyorscsárdást, /két lépés jobbra és kettő balra, Két lépés jobbra és egy balra / az ugrós táncot és a kutasi libbenőst. Ez utóbbit férfiak és nők közösen járták.

h./ Még emlékeznek a bujós, felelgetős, kiszámolás, forgós / komám-komám-komámasszony /, kergetős, kerülgetős, csön-csön gyürü, gyermekjátékokra és a hozzájuk tartozó mondókákra. Ismerőjük: özv. Tóth

4212

K é r d ő i v

V/15/76

a Somogy megyei Tanács VB Művelődésügyi Osztálya és a Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága kutató-felmérő tevékenységgel kapcsolatban meghirdetett pályázathoz.

I. N é p t á n c

1. Milyen táncokat tudnak a községben vagy a környéken ? Cím, név, életkor közléssel.

Varga László ág. dolgozó, 40 éves, Kutas, Ady E.u.

Balogh Géza mentős, 37 éves, Csököly.

Balogh József ág.dolgozó 40 éves Kutas, Ady E.u.

Kopecsni Vince ág.igazgató 57 éves, Kutas.

Zóka Imréné Csontos Margit 40 éves Kutas, Ady E.u.

özv. Tóth Andorné 88 éves, Kutas, Ady E.u. / egyes lépéseket ismer /
özv. Balogh Józsefné Göncz Irén tsz.nyugd. 62 évs, Kutas, Ady u.
Kuminecz Imre 58 éves, Csököly.

a./ Az ismert táncok: szóló férfi, férfi páros vagy négyesben táncolva a kanásztáncot.

d./ A táncolás módja: bottal, kifényesített kisbaltával, valamint hátul összekulcsolt kézzel.

f./ női körtánc, karikázó. Táncolták lakodalomban, néha bálban. De a lányok fiatal korukban a falu szélén, vagy " jáccóban" lányos háznál való összejövetelek alkalmával. Ilyenkor 4-6-8 lány is járta a táncot körbe.

g./ Ismerik a lassu és gyorscsárdást, /két lépés jobbra és kettő balra, Két lépés jobbra és egy balra / az ugrós táncot és a kutasi libbenőst. Ez utóbbit férfiak és nők közösen járták.

h./ Még emlékeznek a bujós, felelgetős, kiszámolás, forgós / komám-komám-komámasszony /, kergetős, kerülgetős, csön-csön gyűrű, gyermekjátékokra és a hozzájuk tartozó mondókákra. Ismerőjük: özv. Tóth

Andorné, 88 éves, Kutas, Ady E.u., özv. Balogh Józsefné 63 éves Kutas, Ady E.u., özv. Konkoly Mihályné 78 éves Kutas, Kossuth Lajos u., özv. Mezei Mihályné 54 éves Kutas, Petőfi u. lakosok.

A fiuk játszották métázást, lefutóást, nyulas játékot, adj király katonát, csülkőzést, labdakapóást, likra pógárt, blinckéztek, gomboztak, golyóztak, araszottak, sudaraztak, bakugróztak, husvétkor tojásba vagy narancsba pénzzel beütöztek. A játékokat ismeri id. Váradi József 80 éves, Kutas, Ady E.u., Váradi Imre 47 éves Kutas, Ady E.u., Héjjas Ferenc 53 éves Kutas, ~~Ady~~ Petőfi u., Hérincs Lajos 43 éves, Kutas, Szabadság u. lakosok.

- i./ Gyöngyösbokréta csoport a felszabadulás előtt nem volt, azonban 1952-től 1963-ig - kisebb megszakítással működött a Kutasi Népi Együttes.
- j./ Táncalkalmak: a század elején és még a két világháború közötti időben is egyes házaknál volt tollfosztás idején tollasbál, kukoricafosztáskor fosztóbál, káposztaszeléskor káposztabál. Itt elsősorban az asszonyok mulattak. De az uradalmakban az aratás befejezésekor aratóbál, a cséplés befejezésekor " masinás-bál ". Ez utóbbi alkalomkor a zenét, enni-inni valót a cséplőgép tulajdonos vagy a cséplőgép társulati vezetőség fogadta. De a falu fiatalsága nagy felvonulással egybekötött szüreti bált is szokott rendezni. Tartottak maszkabált farsangkor, majálisi bált / majálist / kendervágás befejezésekor kenderbált. Ezenkívül a század elején és a két világháború között is minden esztendőben a " Lámpa Egylet," melyet az iparosok maguk között csak " céh " - nek neveztek, megtartották a zártkörű iparos bált pünkösdi másnapján.
- k./ A gyermekek által vagy a családtagok által készített gyermekjátékok. Rongylabda. Közönséges rongyot ökölnyi nagyságúra összegyurtak és azt vagy jó erős kendercérnával összevarrták, vagy pedig vékony zsineggel körülkötözték hálószerűen. Ilyen labda sok volt, mert majdnem mindegyik gyermek tudta csinálni. Legfeljebb az összevarrást végezte el valamelyik női családtag.

Szőrlabda. A szarvasmarhák vakarásakor összegyűjtötték a vakaró általi szőröket, melyet meleg vízben áztattak meg, majd összenyomkodták és ezt többször is megismételve, kiebb öklömnyi labdát készítettek belőle. Ha jó összeállt, kemény volt és messzire el lehetett hajítani. Némelyek ezt a labdát is hálószerűen bekötötték vékony zsineggel.

Gubitapipa. A tölgyfa gubacsát, illetve annak egy kis részét egyik oldalon levágták késsel, majd kivájták és olyan lett, mint a pipa. A másik végén is furtak bele egy kis lyukat, melybe szárszerű fát helyeztek és azzal pipáztak, mint a felnőttek.

Állatok készítése, kivágása papirból, vagy kukorica szárból, illetve cirokszálból. Vastagabb papirból vágtak ki állatot, elsősorban tehenet vagy ökröt úgy, hogy a papírt egyszer összehajtották, majd ollóval állatformát vágtak ki. Mivel a papír össze volt hajtva, így az szétnyitva megállt és mindkét oldalán egyforma volt szimmetriájánál fogva. Ha nagyobbat vágtak ki papirból, akkor az oldalát ki is színezték, így az olyan volt, mintha tarka lett volna. Ezt főleg azután készítették, hogy a tarka szarvasmarhákat kezdték tenyészteni. De készítettek kukoricaszárból is úgy, hogy ujjnyi hosszúságú kukoricaszárat vágtak le, melybe - elsősorban szintén kukorica szárból hasított vastagabb héjat tűztek, erősítettek. Így lett a készített állatnak szarva, meg lába is. Néha a farkát ősszel összegyűjtött kukoricahajból csinálták és kovással vagy esetleg tojásfehérjével odaragasztották.

Hegedü készítése. Ugyancsak kukoricaszárból készítették. Olyan kukoricaszálat választottak, melynek eléggé hosszú a két iz közötti része, melyek mellett ~~egy~~ vágják le, hogy a két "bütyök" megmaradjon. Ezután éles és hegyes késsel azon az oldalán, ahol a vályuszerű kis mélyedés van, felhasították, hogy meglegyen a két "hur". Hogy ez elálljon a szártól, kis darabka ágacsukat tettek oda. Hasonlóképpen, de legtöbbször ezt már cirokból, készítették el a vonót is. Mikor készen volt, akkor megvizezték vagy megnyálazták és összedörzsölték, mely nyekergő hangot adott. Ez volt a hegedü, vagy a muzsika.

Dióból percegtető. Egy diót kétfelé választottak, majd az egyik feléből kiszedték a belet és a benne lévő egyéb részt. Erre korábban összesordorva legalább kétszál vékony zsineget kötöttek. Az összesodort két zsineg közé vékony kis pálcikát, vagy egy fél darab gyufaszálat tűztek úgy, hogy a betűzött gyufaszál egyik vége hosszabb volt, mint a másik. Ha ezt lenyomták és visszaengedték, akkor percegő hangot adott. Kissé a prücsök hangjához is hasonlított, így azt is mondták, hogy prücsköt csinálnak. Később vékony zsineg helyett már befőzéskor használt leszorító gumit tettek, melynek könnyebb volt a felhelyezése.

Brugató. Szép nagy és eléggé kemény csontu diót választottak, melyet a felső és alsó végén nagyon óvatosan árral, illetve nagyon vékony bicskával kifurtak. Ugyancsak kifurták az egyben lévő és maradt dió oldatának falát is. Óvatosan kiszedték a dióbelet és az egyéb belsőrészt. Ezután egy olyan pálcikát erősítettek, illetve csuszattak keresztül a két végén kifurt dión, melynek egyik vége vékonyabb volt. Az oldalsó részen vágott lyukon át egy zsineget kötöttek az átcsusztatott pálcikára, majd a pálcika alsó vékonyabb részébe egy burgonyát szurtak. Az oldalt kiálló zsineget felcsavarták a dió belsejében lévő pálcikára, majd a kinti szárát meghuzták. Így a nehezeztől, a pálcika végén lévő burgonyától az egész forogni kezdett és a zsineg később ellenkező oldalon csavarodott a pálcikára. Így ezt huzogatták, mely brummogó hangot adott. Ugy is nevezték, hogy diópörgető.

Kigyó keménypapirból. Rajzlap, vagy műszaki rajzlap vastagságú papirból spirál alakban vágtak ki egy darabot. Ezután egy gombostűt bele szurtak egy 20-25 centiméter egyenes faágba, azt pedig egy félbevágott burgonyába szurták. A kivágott spirál alakú papircsik felső részét ráhelyezték a gombostű hegyére s ezt rállították a kályha szélére úgy, hogy a burgonyába szurt pálcikát közrefogja a spirál alakú kivágott papir. A felszálló meleg levegő körbe hajtotta, szinte egész nap, a " kigyót " s csak akkor állt meg, ha nem volt fűtés a

kályhában.

Forgó készítése. Ezt általában a bucsukban látott és vásárolt színes papírforgók alapján szokták otthon is megcsinálni a gyermekek. De az otthon készítettéket nem szerették úgy, mert korábban nem lehetett vagy nem akartak színes papírt venni, amiből ugyancsak elkészíthették volna.

Tollpuska. Ehez szükséges volt elsősorban liba vagy levágáskor a hi-zott lud szárnyából kihuzott, minél erősebb toll. Ennek a legvasta-gabb részét - 12-14 cm-eset - levágtak. Ehez faragtak olyan tolattyu fát, hogy éppen csak beleférjen, de el ne szakítsa. Ennek a tolattyu fának volt egy kis nyele is. Ezután egy burgonyát vágta szét fél cm vastagságúra. A kivágott ludtoll darabot átszurták az elszelt burgonyán úgy, hogy a kis burgonya benmaradt a tollba. A másik végébe pedig beletolták a tolattyut. A burgonya és a tolattyu vége közötti levegő összenyomására a burgonyadarabka kicsuszott a tollból és kisebb pukka-nó hangot adott. Ezért is nevezték puskának.

Bodzafapuska, vagy kócpuska. Vastagabb - 20-25 - cm hosszú bodzafa ágot vágta. Ennek a belét kitolták vagy tüzes - elsősorban esernyő-dróttal - eltávolították. Ezután hasonlóképpen, mint a tollpuskánál, tolattyut készítettek hozzá. Majd kócot kis gombóccá gyurtak, megned-vesítették, legtöbbször szájba véve megrágták és belegyömték a kilyu-kasztott bodzafa - lehetőleg kissé vastagabb lyukába, amit egy darab-ig a tolattyuval beletoltak a lyukba. Ezután a tolattyu végére egy kis kócot csavartak, ezt is megnedvesítették és belenyomták a bodza-fába. A beszorult levegő nem tudott elszökni és az erő hatására a kóc-golyót a másik oldalon nagy erővel kilökte. Ez már nagyobbat pukkant, mint a tollpuska s ha valakit eltaláltak vele, hát erősen csipett is. Elégé veszedelmes játék is lehetett, mert ha éppen egymásnak a sze-mét találták el vele, komoly baj és baleset is származhatott belőle.

Vizipuska. Ugyancsak bodzafából készült. A bodzafát úgy kellett ki-furni, mint a kócpuskához. Mikor ez készen volt, akkor az egyik vé-gébe egy kis dugót erősítették, melynek közepén nagyon vékony nyílás

volt. Ezután elkészült a tolattyu, végére ugyancsak vékony kender vagy kóc csavarva. Ezután a tolattyut szabadon beletolták a bodzafába, majd azon a végén, ahol a kis dugó volt a picinyke réssel, latorba vagy kis teknőbe öntött vízbe értették. Ezután a tolattyut huzzák kifelé. Így a bodzafába ritka levegő lett és behuzta maga után a vizet. Ezután már csak a tolattyut vissza kellett nyomni, amely a vizet kinyomta rövidebb-hosszabb vékony sugárban. A fiúk a lányokat szokták vele ijesztgetni és lefröcskölni. Korábban husvétkor szagos vízzel ilyennel fröcskölték le a lányokat.

Füzfásip. Tavasszal a nedvkeringés idején bicskával levágtak kisujjni vastagságu 15-20 cm nagyságu füzfát. Ezt egyik végén egyenesen és utána kissé rézsű bevágták, majd a kés nyelével ütögették s közbe mondogatták, hogy:

" ~~Kele~~ Kele, kele füzfa,
Somogyvári füzfa,
Zsidógyerek sipot kér,
Aggyál neki ludfost!"

Addig ütögették a bicska nyelével, míg a füzfa héja fel nem lazult és a fás részt ki nem lehetett huzni a héjból. Ezután nyelvet faragtak a siphoz - a levágott kis darab fából picinyt lenyestek s aztán visszahelyezték. Majd az elvágott részt a másik végén egy darabig betolták. Ha fujták, sipoló hangot adott. Vékonyabb vagy vastagabb volt a sip hangja, ha a szárat beljebb dugták vagy kiljebb huzzák. Ha már nem lehetett füzfából készíteni, később ugyanezt orgonafaveszszőből is csinálták.

Füzfakürt. Amikor már feslett a füzfa kérge, akkor vastagabb füzfaágról a vékonyabb hajtásokat úgy vágták le, hogy helyén a héj lefejtésekor lyuk ne maradjon. Kb. egy méter hosszú füzfaágról, illetve ágat éles bicskával spirál alakban - 2-3 ujjni szélességben - bevágtak annyira, hogy lefejtéskor be ne hasadjon. Mikor ezek készen voltak, akkor összezsavarták úgy, mint valamikor a katonák a lábszártekercsüket, hogy egy vékonyka szél minig a másikon maradjon. Így

kezdeténél vékonyabb, végén vastagabb lett, mint a szarvkürt. Ennek vékonyabb részébe egy kisujjnyi vastag és kisujjnyi hosszú fűzfa ág zárt héját tették, melynek kiálló végét megvékonyították úgy, hogy az hepegyő módra szült. Ha ezt fújták, akkor kürt-szerű hangot adott, mely elég messze elhallatszott. Ügyelni kellett arra, hogy az összecsavart kéreg meg ne száradjon, mert akkor elszökött belőle a levegő és nem lehetett kürtölni.

W) Nádsip. Jó erős, kiérett, 15-20 cm nagyságu náddarabot igen éles késsel kellett levágni. Ezután egyik végén a héját úgy kellett az éles késsel levágni, - kb 2 cm hosszan - hogy a nád belsejében lévő hártya meg ~~ne~~ sérüljön. Ezt nem fujni kellett, hanem zizegő hanggal megszólaltatni úgy, mint a "fésüs-papiros" hangszert. Ha többen összeálltak és jó hallásuk volt a gyerekeknek, egész kis zenakart lehetett összeállítani és játszani.

Lófarokszőrből varjúfogó hurok. Mindenekelőtt kellett hozzá egy két és fél, három méter hosszú karó vagy pózna, melyre majd rá lehetett huzni egy cső kukoricát. Ezután összefont lófarokszőrből több olyan hurkot készíteni, melyet rá lehetett erősíteni a kukoricacsőre egy vagy több sorban is. Az így elkészített póznát a kertbe szokták kitenni, főleg olyan helyre, ahol a varjak bejárnak élelmet keresni. Nagy szeretettel szokták még tél elején is megkeresni a diófákat, hátha akad egy-egy szem dió, melyet elvihetnének. Ha már hidegek vannak, akkor - főleg ha nagy a hó - meglátva a kihelyezett kukoricacsövet, abból is lakmározni szeretnének, így rászállnak. Ilyenkor a hurokba beleakad a lábuk és meg lehet a varjút fogni. Az a tapasztalat, hogy az idősebb varjuk nagyon óvatosak és csak a fiatalabbakat lehet becsapni és hurokra fogni.

Ostor. Ritka az a gyermek, amelyik ne szeretné az ostort. Könnyen lehet készíteni, mert nem kell hozzá más, mint egy vessző és ha más nincs, akkor egy darab zsineg, melyet rá lehet kötni a vessző végére és már készen is van. De némelyik szeretett ~~kis~~ sallangot is kötni színes fonalból vagy éppen vágni vékonyka rongydarabból, melyet a nyélrekötés alatt helyezett el. Néha készítetteék bakancsfűző szíjból is, mely e-

rősebb volt és a végére kenderből, vagy raffiából sudarat is lehetett fonni és kötni.

Füzfából fonott korbács. Erre a jól hajló sárga vagy kissé piros színű füzfavesszőket használták. A gyermekek egy része csak három vesszőből tudott korbácsot fonni, de voltak olyanok is, akik nyolc vagy ~~de~~ tizenkettő szálból fonták a korbácsot. Ezt főleg aprószentekkor használták korbácsolásra, amikor megveregették velük a lányokat vagy egymást is. Sokszor még a legények is alaposan elverték a korbáccsal egymást különféle kivánságok - sok esetben vaskos mondások - közben.

Töklámpás. Ezt ősszel készítették a gyermekek, amikor már kemény héja volt a töknek. Ilyenkor levágták a tetejét, kiszedték a belét és elől egy nyílást hagytak. Abba tették az égő pipicset vagy a gyertyát, amit meggyújtottak. Néha álarc szerűre vágták ki és este járva ijesztgették vele a járókelőket, főleg a kisebbeket és a lányokat.

Tök álarc. Amikor már megerősödött a tök, - itt a nagyobb takarmánytökről van szó - hosszában kettévágták, majd a belét kikaparták úgy, hogy csak a vékony héja maradjon. Erre a szem és az orr helyénél lyukakat, a szájnál nagy fogakat vágtak ki, amit még különféle festékekkel ki is festettek ijesztő alakokra. Ezt szokták felkötni és farsangkor abba járni az utcákon. De használták nyársdugások alkalmával is, hogy fel ne ismerjék őket.

Baba készítés. Babát, főleg a leányok, nagyon sokféle képpen készítettek. Legegyszerűbb volt, hogy egy hosszabb és egy rövidebb botdarabkát kereszt alakban összekötöttek. A felső részére rongyból tettek egy kis fejet, amit néha ceruzával - tinta ceruzával - kirajzoltak, hogy legyen szája, orra, füle, stb. Ezután rongyból összevarrtak egy kis bluzt, szoknyát és úgy öltöztették fel. De ugyanezt megcsinálják kukoricaszárból és kukorica csuhéból is.

Nyíl készítése. A gyerekek szoktak vágni kissé vastagabb mogyorófa botot, melyet meghajlitottak és ~~de~~ a két végét összekötötték vékonyabb zsineggel, így majdnem félkör alakú volt. Ezután vágtak hozzávaló vesszőt, melyből lett a nyilvessző. Ennek egyik főleg a kissé

vastagabb végét ékalakban bevágták, hogy az beleférjen a kifeszítendő hurba. A vesszővel együtt a hurt maguk felé huzták, majd elengedték és így a nyilvessző elrepült. Célozni is lehetett vele és célba is szoktak vele lőni. Vessző helyett gyakran nádból készült nyilvesszőt készítettek és még hegyes fát vagy szöget is tettek bele elől, így ahogyan emlegették, jobban lehetett vele célozni. Az ügyesebbek pedig lécből vagy feskadarabból tusát is csináltak neki, valamint vályúszerüre kiképezték és úgy lőtték ki a nyilvesszőt. Ha szöget is tettek a nyilvesszőbe, az veszedelmes volt, mert könnyen balesetet okozhatott. Nem egy súlyos balesetről is van tudomásuk az adatközlőknek.

Nagy lyukas pincekulcsból durrantó. A pincekulcsra egy zsineget kötöttek, míg a zsineg másik végére egy olyan erős vasszöget vagy vasdarabot, mely pontosan beleillett a kulcs lyukába. A kulcs lyukába több gyufaszálnak a "fejét", a gyufáját tették bele. Ezután beleillesztették a lyukba a szöget vagy a vasdarabot. Így a két tárgyat összefogó zsineget kézbe fogva, jól meglóbálva úgy, hogy ki ne csusszon a szög vagy a vas a kulcs lyukából, hozzácsapták valami erős fához, oszlophoz, mely alkalommal az erős ütéstől a kulcsban lévő gyufafej robbant és nagyot pukkant. Főleg karácsonyestén, amikor a vadászok is lövöldöztek, a pásztorok ostorral durgattak, akkor szoktak "durgatni" ezzel az eszközzel a gyermekek is. Elég veszélyes játék volt, mert néha széjjel ment a kulcs és ilyenkor vagy a kézen vagy a test egyéb részén sérülést okozott.

✓ Cérnagurigából kiskocsi. Régebben a cérnát fából készült úgynevezett "gurigára" orsózták fel. Amikor a faorsóról a cérna lefogyott, akkor azt a gyermekek kapták meg, melynek ugyancsak fából faragtak vékony kis tengelyt és annak két végére zsineget kötöttek, ezt huzigálták. Néha drótból volt a tengely. Így lett belőle kocsi. Ha meg két faorsót, gurigát erősítettek egybe, akkor az már négykerekű kocsi volt. Télen, hideg időben bent a szobában jól el lehetett játszani ezzel a játékszerrel.

Cérnagurigából pörgettyű. A cérnagurigának a kiálló peremes részét é-

les késsel le kellett vágni és bele olyan fát faragni, mely mindkét végén 2-3 cm-re kiállt belőle, amikor jól be lett erősítve. Az egyik végét a behelyezett kis fadarabnak ki kellett hegyezni, míg a másik végén fogva hüvelyk és mutató ujjal az asztallap felett megpörgetni. Ha jó volt a pörgetés, akkor sokáig pörgött az asztallapon. Lehetőleg jó kemény fából kellett készíteni a behelyezett kis fadarabot, hogy el ne hajuljon. Ilyen kemény volt a gyertyánfa vagy a somfa. Ha meg a hegyes végébe sikerült " jancsi szeget " erősíteni, akkor még jobban pergett. Csak sima és síkfelületű helyen lehetett vele jól játszani.

Deszkából korcsolya. Ha megjött a hideg idő, amikor már befagyott a patak vagy a tó, akkorra elkészültek a falusi gyermekek korcsolyái. Ez nem volt más, mint két darab cipőnél valamivel nagyobb deszkalap, melyet átfurtak és bele legalább két szál erős drótot huztak. Ezután bőrből erősítettek rá pántot, mellyel fel lehetett a cipőre valamiképpen erősíteni. A drót a jégen vagy a jegesedett uton kitűnően csuszott. Nem kellett félni bokaficamtól, mert a behuzott drót a fentalpon közel volt a talajhoz, így még egyensúlyozásra sem volt nagy szükség. Majdnem minden falusi gyermeknek volt ilyen korcsolyája télen.

Agyagból égetett és festett golyó. Ezzel főleg tavasszal és nyáron játszottak a gyermekek, mikor már megunták a hosszú és kényszerbeli bennléteket a szobában. Közöséges agyagot szereztek, abból sárt csináltak, mely eléggé kemény volt és tenyérben golyókat formáltak. Ha volt valami porfesték féle, azt is tettek közé. Az elkészített golyókat kissé megszikkasztották, majd betették a ~~sparher~~ "sparher" -be, ahol kiégették. Ezzel golyóztak úgy, hogy kint az udvaron lyukat ástak, majd a lyukra dobtak és aki legközelebb dobta a lyukhoz, az a másikat, a legtávolabbat igyekezett belepöckölni ujjal a lyukba. Ha ez sikerült, övé lett a golyó. De úgy is szabad volt, hogy saját golyójával a másét bele lehetett " üttetni " a lyukba. A golyókat rongyból varrt kis zacskóban tartották és csereberéltek egymással. Egy boltban vett színes üveggolyóért 8-10 agyaggolyót is adtak.

Métaütő. Általában egy lécdarabból vagy botból készült. Hogy jól lehessen vele elütni a labdát, így a bot vagy a lécdarab egyik végét úgy faragták meg, hogy az " jól " álljon a kézben. A bot másik végét pedig úgy faragták meg, nehogy a labda könnyen leforduljon róla, hanem messze el lehessen a bottal akár távolságra, akár magasságra ütni. Ha sikerült egyenesen magasra ütni, akkor azt mondták, hogy ez " gyertya." Ezt igyekezett mindenki elkapni, mert az öröm és dicsőség is volt.

Fából két vagy négykerekű szekér. Olyan szép hengeres fadarabot kerestek, melyen nem volt bütyök. Ilyen volt a puhafák közül a fenyőfa, az égerfa vagy a hársfa. Ezt azért választották, mert fűrészszel könnyű volt belőle mintegy két cm vastagságu korongot lefűrészselni. Ezt a közepén kifurták, majd fából vagy deszkából úgynevezett tengelyt csináltak, melyre ráhuzták a levágott és kifurt fakorongot. A kiálló " tengely " végébe szöveget ütöttek, hogy a kerék ki ne essék. Ezután a tengelyfa közepét átfurták és abba nyelet tettek, mellyel lehetett a kocsit húzni, vagy tolni is. Ha két tengelyt készítettek és arra egy ládaszerű alkotmányt szögeztek, akkor még terhet is lehetett vele szállítani. A gyerekek beleültek és egymást is huzogatták az udvaron vagy az utcán.

Papírsárkány. Főleg tavasszal és ősszel szokták a gyermekek csinálni. Ehez szükséges nagyméretű papír, nádszálak és zsineg, valamint ragasztó. De ujságpapírból is lehet készíteni többszöri ragasztással. Összekötöttek zsineggel nádszálakat delta alakban, melyre mindkét oldalra párt ragasztottak. Majd alakot is szoktak rá festeni. Azután az összekötött nádszál mindegyik ~~végére~~ végére ráerősítették a vékony zsinetet úgy, hogyha majd a feleresztő hosszú zsineg is rákerül, akkor a szél vagy a levegő alá tudjon kapni és a levegőbe tudja a sárkányt emelni. A sárkánynak farkat is szoktak csinálni, lehetőleg vékony selyempapírból, vagy színes kreppapírból. Néha a szél járásától függően és a sárkány súlyától függően 20-25 méter magasra is felszállt és néha hosszabb ideig is lebegtette a szél a gyermekek nagy örömeire.

Disznóholyagból köcsögduda. Szükséges volt hozzá egy tejesfazék, va-

lamint a téli disznóvágáskor felfujt és kiszáritott hólyag, egy darab zsinog és egy darab nád. A tejesköcsögre zsinoggal rákötötték a megszáritott hólyagot, ennek a közepére olyan ~~kis~~ lyukat vágtak, hogy a nádszál éppen csak átférjen rajta. Majd a nádat, illetve a nádon megnedvesített, legtöbbször megnyálazott ujjal fentről lefelé huzogatták s ez akkor brummogó hangot adott. Nádból készült sippal vagy fésűvel egész zenekar csináltak a gyermekek és így szórakoztak.

✓ Bürökdua. A bürköt elvágták a vastagabb részénél és azt fujták, mely úgy szólt, mint a kürt. Nagyon vigyázni kellett vele, mert a büröknek a nedve mérges. Ezt azonban a falusi gyermekek, főleg a nagyobbak, már ismerték is.

✓ Vizimalom. Kellett hozzá egy darab cirokszál, melyet a közepén átlyukasztottak, majd vékony deszkából vagy kukoricaszárból vágott, illetve hasított lemezt nyomtak át, úgyhogy négy, esetleg hat " lapátja " is volt a ciroknak. Ezt két ágasfára tették, miután az ágasfákat beszurták a patak medrébe. A folyó viz forgatta a lapátokat, mint a nagy vizimalom kerekét. Ha nem volt patak, akkor a falusi árkokban folyó viznél is eljátszottak, vagy maguk vezették el a vizet az ereszaljától lefelé.

Ördöglakat drótból. Ezt különféle hajtogatással csak az ügyesebbek készítették úgy, hogy aki nem ismerte a fortélyát, az nem tudta a két különálló részt egymásba illeszteni vagy az egymásba illesztetteket szétszedni. Sok türelmet és megfigyelést igénylő játék volt.

✓ Fűzfa vagy orgonafa kéregből heppögető. Ugyanugy levettek 8-10 cm hosszú fűz vagy orgonafa kérget, mint mikor sipot csináltak. Ennek egyik végéről a vastagabb részt finoman késsel levágták úgy, hogy csak az egész vékony belső, szinte hártyaszerű rész maradt. Ha ezt fujták - elég sok gyakorlat volt hozzá szükséges - akkor " heppögő " hangot adott. Ezért is nevezték heppögetőnek.

Számológép gubitából. Egyes helyeken a felnőttek készítettek a gyermekek részére számológépet. Olyan volt, vagy ahoz hasonlított, mint régebben az iskolákban használt számológép, csak nem volt rajta 10 sor,

legfeljebb 2-3 sor. A golyókat tölgyfa gubacsból rakták rá a drótra úgy, hogy a gubacsokat átfurták árral. Némelyik helyen még festették is a gubacsokat.

Koszoru vadvirágból. Tavasszal, mikor már sok volt a réten a vadvirág, akkor a kislányok nagyon sokféle virágból készítettek koszorut, melyet a fejükre raktak. Nagyon szerették a buzavirágot és a pipacsot, mely szép színes volt. Főleg akkor használták, ha lakodalmast vagy esküvőst játszottak.

Makkból sip. A fiúk nagy szeretettel szedték össze a tölgyfa makkjának azt a részét, melyek megszáradásig a makkot tartották. Ezt a kis kehelyszerű dolgot két ujjuk közé fogták és ajkukhoz érintették, majd erősen fújták. Hamar el lehetett sajátítani, hogy hogyan lehet vele fütyölni. Éles hangot adott s ezzel adtak jelet egymásnak a játszó gyermekek.

Bajusz kukoricahajból. Főleg ősszel játszottak kukoricafosztás alkalmával, amikor összegyűjtötték a kukoricahajat. Ilyenkor bajuszt és szakállt csináltak belőle. Többen össze is gyűjtötték, megszáritották és betleHEMEZÉSKOR, háromkirályokkor, valamint farsangkor készített "maszkákhoz" használták.

Gyeplő zsinegből. A gyermekek egyik legkedvesebb játéka volt "lovazás" alkalmával. Nem kellett hozzá egyéb, mint hosszabb zsineg. A hajtó egy vagy két "lovat" is befoghatott és hajthatta őket. Ezt a játékot nagyon szerették a gyermekek.

Malmozás. Maguk a gyermekek - főleg a nagyobbak - szerettek malmozni. Maguk a gyermekek rajzolták meg egy keményebb papírlapra a "malmot" és vagy babszemet vagy kukoricaszemet használtak a játékhoz.

II. Népi hangszerek.

a./ Citera. Citerán játszik Lajkó Antalné sz. Hajdinák Erzsébet állami gazdasági dolgozó, Kutas, Kossuth L. utcai lakos, aki 45 éves. Zala megyéből kerültek Kutasra. Fiatal korában summásként is dolgozott uradalmakban. Nagyon szép hangja van és sok népdalt

is ismer. Szeret énekelni. Saját maga nem készít citerát.

d./ Klarinét. Kovács István / keleti / szabási lakos hosszú időn át paraszzenekarban játszott klarinéton.

h./ Hegedűn játszik Ihárosi István 53 éves Kutas, Erdősor utcai lakos, aki szintén hosszú ideig játszott paraszzenekarban. Annak idején bálókban és lakodalmakban is muzsikáltak. Sok népdalt is ismer.

i./ Cimbalmón játszik Horváth János ág.dolgozó, Kutas, Erdősor u.lakos, aki 57 éves. Nagyon hosszú ideig játszott paraszzenekarban sógorával, Ihárosi Istvánnal együtt.

o./ Paraszzenekar már nem működik, a 60-as évek vége felé feloszlott. Még az említettek élnek belőlük.

3./ A fent említetteknek hangszerük van és szoktak vele játszani saját maguk szórakoztatására.

4./ Régi időkről sok mesét, történetet tudnak az alábbiak:

1. Lajkó Antalné Kutas, Kossuth Lajos u.lakos, sok népdalt tud és sok történetet a summás életről.

2. özv. Tóth Andorné Kutas, Ady E. utcai lakos a paraszti gazdálkodásról, szövésről, fonásról, a kender és len munkájával kapcsolatban. De sok dalt is ismer.

3. Váradi József idős / bundás / Kutas, Ady E. utcai lakos. Sok történetet ismer a község kialakulásával kapcsolatban, a múlt századbéli életet, főleg a ref.egyházi életet. De sok történetet tud a paraszti gazdálkodással kapcsolatban is.

4. özv. Konkoly Mihályné Kutas, Kossuth Lajos u. lakos jól ismeri a cseléd életet, sok dalt és gyermekjátékot tud.

5. Kovács Istvánné / kőműves felesége / Kutas, Szabadság u.lakos ördög meséket ismer és történeteket a kutasi volt földbirtokosokkal kapcsolatban.

6. Balogh Sándor / kuruc / Kutas, Ady E. utcai lakos sok történetet ismer a paraszti életmóddal kapcsolatban. Jó nótázó, sok

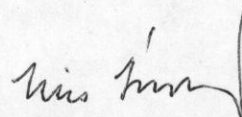
dalt is ismer.

7. Kovács Kálmán / bognár / Kutas, Ady E. utcai lakos. Eredeti foglalkozása bognár volt, ma már nyugdíjas, az iparos énllettel kapcsolatos és munkával való ismeretekről tud sokat mondani.
8. Jalsovecz József / faragó / tsz tag, szabási lakos. Nagyon sok használati eszköz és figurális faragványt készít gyermekkorától kezdve fából. Érdemes munkáit megtekinteni és esetleg összegyűjteni.
9. Lénárd Gyula borbély, szabási lakos. A falu életével kapcsolatban sok történetet tud elmondani, főleg mondavilágból valót a község kialakulásával kapcsolatban.
10. Horváth József tsz nyugdíjas kisbajomi lakos. Kiváló mesélő és nagyon sok népmesét, történetet ismer. Öccse annak a kisbajomi volt mesélőnek, - Tóth Józsefné sz. Horváth Julianna - kinek meséit annak idején Dobos Ilona gyűjtötte fel és adta ki, méért is Tóth Józsefné a " népművészet mestere " lett.
11. Bók László idős, Kutas, Petőfi u. lakos, ny. máv pályaór sok emléke és élménye van a II. világháborúról, mikor is Kutasnál folytak a harcok.
12. Horváth Péter nyugdíjas szövetkezeti elnök Bzeleg. Sok ismerettel rendelkezik a felszabadulás előtti kiskereskedői tevékenységről, majd a földművesszövetkezeti mozgalomról.
13. Bók László ág.főkönyvelő, Kutas, Kossuth Lajos u. lakos mandolinon játszik, saját magának is van mandolinja.
14. Bók Lászlóné nyugdíjas Kutas, Kossuth Lajos utcai lakosnak nagyon bőséges és sokrétű gyűjteménye van faragásokból, cserépedényekből, valamint régi háztartási eszközökből és tárgyakból.
15. Hérincs Lajos tsz tag, Kutas, Szabadság utcai lakos sok ismerettel rendelkezik a felszabadulás előtti cselédéletről és sorsról, melynek részben átélője, részben pedig - szülei, nagyszülei által ismerője.

16. Somogyvári Józsefné Kutas, Szabadság utcai lakos, nagyon hosszú idő óta a gyógynövények gyűjtője, így sok gyógynövény népi gyógyászati felhasználásának a módját ismeri.

Negyvenegy éven át éltem Kisbajomban és Kutason, ahol pedagógus voltam, így a leirtakról személyes tapasztalatom van és a megnevezetteket személy szerint is ismerem. Korábbi pályázataimhoz nem egy esetben adtak hasznos és értékes segítséget. Mivel ez a munka kimeríthetetlen, így azért is feljegyeztem ezeket, hogy a még ott élők adott ~~esetben~~ esetben felkeressék őket s a hallottakat felhasználják munkájukhoz.

Kiss József

ny.ált.isk.igazgató.

7633 P é c s .

Szamuely Tibor u. 1/b.
I.6.

